

KÜLTÜRLERARASI ETKİLEŞİM BAĞLAMINDA KINIK VE TROYAN SERAMİK KÜLTÜRÜNÜN İNCELENMESİ*

An Examination of Kınık and Trojan Ceramic Culture In the Context of Intercultural Interaction

Prof. Oya AŞAN YÜKSEL**
Suna PAŞAOĞLU***

ÖZ

Kültür, toplumların temelini oluşturan karakteristik özelliklerin bütünüdür. Mevcut kültürlerin etkileşimi, yeni kültürel özelliklerin doğmasına neden olmaktadır. Bu etkileşimleri tetikleyen faktörler sayesinde, kültürleşme süreci bir döngü halinde ilerlemektedir. Kültürel etkileşimi canlı tutan dinamiklerden biri de göçtür. Farklı etnik ve kültürel gruplar, yaşadıkları bölgelerden göç ederek yeni bölgelerdeki mevcut kültürü kendi kültürleriyle harmanlayarak uyum içinde yaşamaya çalışmışlardır. Sanatın her dalında da bu karşılıklı kültürel etkileşimin izlerini görmek mümkündür. Bu etkileşimler, seramik sanatında da mevcuttur. Seramik malzemenin deneyimlediği kültürel etkileşimler, kullanılan form, renk ve tekniklerde değişikliklere yol açmaktadır. Bu durum mevcut kültürün farklı kültürlerle etkileşime uğrayarak kendine özgü bir seramik geleneğinin altyapısını oluşturmaya başlamaktadır. 1887 yılında Bulgaristan'da yaşanan savaş sırasında ailesini korumak için göç eden ve çömlekçilik geleneğini sürdürmek isteyen Şakir Ağa'nın Kınık Köyü'ne gelip kendi atölyesini kurmasıyla, Troyan'ın mevcut seramik kültürü Kınık'a taşınmış ve benimsenerek Kınık seramik kültürüne ait özgün bir değer haline gelmiştir. Şakir Ağa'nın göç ederek Kınık Köyü'nde kurduğu atölye ve Troyan seramik kültürü ile üretilen seramik ürünler hem yerel halkın ilgisini çekmiş hem de bu tekniğin Kınık'ta köklü bir gelenek haline gelmesini sağlamıştır. Yerel halkın bu tekniği kendi kültürlerine adapte etmesi, farklı kültürel arka planlara sahip olan insanların bir araya gelerek birlikte nasıl yeni bir sanatsal ifade yaratabileceğinin kanıtı olmuştur. Kınık ve Troyan'ın seramik gelenekleri, yerel kültürlerle kök salmış olmalarına rağmen, kültürlerarası etkileşimlerin zengin dokusuna da tanıklık etmişlerdir. Bu durum Troyan ve Kınık üretimlerinin sadece bir seramik kültürü değil, aynı zamanda tarihi ve sosyal değerlere sahip bir olgu olduğu gerçeğine vurgu yapmıştır. Özellikle Troyan ve Kınık seramik kültürü, toplumların yaşadığı doğal çevreyle, kültürel gelenekleri ve sosyal hikayeleri arasında eşsiz bir bağ kurmuştur. Kınık ve Troyan bölgelerinde seramik üretimi, sadece toprak ve suyla değil, aynı zamanda nesilden nesile aktarılan hikayeler, inançlar ve sanatsal ifade biçimleriyle de şekillenmiştir. Bahsi geçen seramik kültürleri toplulukların doğal kaynaklarına, sanatsal yeteneklerine ve kültürel etkileşimlerine bağlı olarak gelişip kendi üsluplarını oluşturmuşlardır. Bu çalışma, kültürlerarası etkileşimin nasıl doğrudan bireylerin yaşam hikayeleri ve seçimleri yoluyla gerçekleşebileceğini gösteren çarpıcı bir örnektir. Şakir Ağa'nın yaşamı, farklı kültürel geçmişlere sahip iki bölge arasında bir köprü olmuştur. Göç, bireyler için zorlu bir deneyim olmasına rağmen, Troyan seramik kültürü yeni yerleşim bölgelerine taşınmış ve farklı kültürel değerlerle harmanlanarak Kınık'ta bulunan birçok ailenin geçmişten günümüze uzanan özgün bir kültürel ögesi olarak geçim kaynağı olmuştur. Yapılan bu çalışmada, kültürlerarası etkileşimin, sadece bireylerin veya toplumların kendi içindeki değişikliklere değil, aynı zamanda bu etkileşime maruz kalan bölgelerin tarihsel, sanatsal ve sosyal dokusuna da büyük etkilerde bulunduğu görülmüştür. Kınık ve Troyan seramik kültürlerinde görülen bu derin entegrasyon, farklı kültürel değerlerin, tekniklerin ve hikayelerin bir araya gelerek yeni ve özgün bir geleneğin nasıl oluşturabileceğinin bir göstergesi olmuştur. Bahsi geçen seramik kültürleri incelendiğinde, ortaya çıkan sadece bir seramik kültürünü değil, kültürlerarası derin bağlantıların ve paylaşılan deneyimlerin açıkça görüldüğü kültürel bir transfer olduğu anlaşılmıştır. Mevcut kültürlerin etkileşimi sonucunda seramik üretimlerinde benzersiz bir çeşitlilik ve zenginlik ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler

Kültür, etkileşim, seramik kültürü, Troyan seramik kültürü, Kınık seramik kültürü.

* Geliş tarihi: 15 Ekim 2023- Kabul tarihi: 15 Aralık 2024

Bu makale Suna Paşaoğlu'nun "Kültürlerarası Etkileşim Bağlamında Troyan ve Kınık Seramik Kültürünün Karşılaştırılması" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Aşan Yüksel, Oya; Paşaoğlu, Suna. "Kültürlerarası Etkileşim Bağlamında Kınık ve Troyan Seramik Kültürünün İncelenmesi", *Milli Folklor* 146 (Yaz 2025): 127-142

** Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik ve Cam Bölümü, Kütahya/Türkiye, oya.asan@dpu.edu.tr ve ORCID 0000-0001-5810-6439.

*** Bağımsız Araştırmacı, Bursa/Türkiye, pasaoglusuna0@gmail.com ve ORCID 0000-0002-2629-6984.

ABSTRACT

Culture is the entirety of characteristic features that form the foundation of societies. The interaction of existing cultures leads to the birth of new cultural attributes. Due to factors triggering these interactions, the acculturation process continues in a constant cycle. One of the dynamics keeping cultural interaction alive is migration. Various ethnic and cultural groups have migrated from their regions, trying to live in harmony with the existing culture and their cultural heritage in new areas. Traces of these mutual cultural interactions can be seen in every branch of art. These interactions are also present in the art of ceramics. Cultural interactions experienced by ceramic material have led to changes in the form, color, and techniques used, creating a unique tradition of the existing culture. In 1887, during the war in Bulgaria, Şakir Ağa, who migrated to protect his family and wanted to continue the pottery tradition, came to the village of Kınık and established his studio, transferring the existing ceramic culture of Troyan to Kınık. It has been adopted and became a unique value of Kınık ceramic culture. The studio set up by Şakir Ağa in Kınık and the ceramic products produced with Troyan ceramic culture both attracted the attention of the local people and ensured that this technique became a deep-rooted tradition in Kınık. The adoption of this technique by the local people and adapting it to their culture has been evidence of how people from different cultural backgrounds can come together and create a new artistic expression. The ceramic traditions of Kınık and Troyan, while deeply rooted in local cultures, have also witnessed the rich texture of intercultural interactions. This situation emphasizes that Troyan and Kınık productions are not just a ceramic culture but also a phenomenon with historical and social value. Especially the ceramic culture of Troyan and Kınık has established a unique connection between the natural environment a community lives in, cultural traditions, and social stories. Ceramic production in the regions of Kınık and Troyan is shaped not only by soil and water but also by stories, beliefs, and artistic forms of expression passed down from generation to generation. The mentioned ceramic cultures have evolved based on a community's natural resources, artistic talents, and cultural interactions. This study is a striking example showing how intercultural interaction can occur directly through individuals' life stories and choices. Şakir Ağa's life has established a bridge between two regions with different cultural backgrounds. Although migration is a challenging experience for individuals, the Troyan ceramic culture, when moved to new settlements and blended with different cultural values, has become a unique cultural element in Kınık, providing livelihood to many families from the past to the present. This work shows that intercultural interactions not only affect the changes within individuals or communities but also have a significant impact on the historical, artistic, and social fabric of the regions exposed to this interaction. The deep integration seen in Kınık and Troyan ceramic cultures is an indicator of how different cultural values, techniques, and stories could come together to form a new and unique artistic expression. When examining the mentioned ceramic cultures, it's evident that there's not just a ceramic culture but a cultural transmission where deep interconnections and shared experiences between cultures are clearly seen. The interaction of existing cultures has resulted in unique diversity and richness in ceramic productions.

Keywords

Culture, interaction, ceramic culture, Troyan ceramic culture, Kınık ceramic culture.

Giriş

Troyan, Bulgaristan'ın Orta Stara Planina dağlarının eteklerinde bulunan tarihi bir kenttir. Coğrafi konumu sebebi ile seramik üretiminde kullanılan doğal kil rezervlerine ve çam ormanlarına ev sahipliği yapmaktadır. Troyan bölgesinde çömlekçilik, yüzyıllardır sürdürülen bir geleneğin parçasıdır. Çömlekçilik, bu topraklarda sadece bir meslek değil, aynı zamanda bir yaşam biçimidir. Nesilden nesile aktarılan bu zanaat, her yeni kuşakla birlikte yeniden şekillenmiştir. Tarihsel süreçte, Bulgaristan'da yaşayan topluluklar, çeşitli nedenlerle göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu göçler sırasında, bireyler, kendi kültürel miraslarını ve el sanatlarını da beraberlerinde gittikleri yerlere taşımışlardır. 1887 yılında Anadolu'ya ulaşan bu göçmenler arasında, Bulgaristan'da yaşayan Türk asıllı çömlekçiler de bulunmaktadır. Bu sanatkarlar, yeni yurtları olan Anadolu'da, özellikle Bilecik İlinin Kınık Köyü'nde, geleneksel yöntemlerle seramik üretmeye devam etmişlerdir. Zamanla bu geleneksel üslup bölge kültürü ve hammaddeleri ile icra edilmeye başlanarak Kınık bölgesinde popüler hale gelmiş ve bu bölgedeki Türk kültürüne özgü bir hal almıştır. Yaklaşık 140 yıl öncesine dayanan köklü bir seramik tarihine sahip olmuştur. Bulgaristan'ın Razgrad kasabasından Kınık'a göç eden çömlekçi usta Şakir Türk, bu

zanaatı Kınık Köyü'ne taşımış ve köyün seramik geleneğinin başlamasına öncülük etmiştir. Usta, yanında getirdiği çömlekçi çarkı ile Kınık'ta bir çömlek ocağı kurarak, çömlekçilik sanatını yerel halka öğretmeye başlamıştır. 1887 yılında Kınık'ta sadece bir çömlek ocağı bulunurken, Şakir Türk'ün eğitimi sayesinde yerel halk bu işi öğrenmiş ve meslek olarak benimsemiştir. Bu sayede, ocak sayısı hızla artmış ve Kınık Köyü de bir seramik merkezi haline gelmiştir. Yerel halk hem teknik becerilerini geliştirerek hem de yerel hammaddeleri kullanarak bu köklü geleneği sürdürmüşlerdir. Bu üretimler zamanla Kınık Köyü'nün kültürel kimliğinin bir parçası haline gelmiş ve köy bir seramik merkezi olarak anılmaya başlanmıştır.

Yapılan araştırmalar sonucunda Kınık ve Troyan seramik kültürüne odaklanan çeşitli çalışmalara rastlanmıştır. Ancak bahsi geçen seramik merkezlerini kültürlerarası etkileşim bağlamında inceleyip güncel verilerle karşılaştırarak ele alan bir kaynağa rastlanmamıştır. Bu sebeple hem Troyan hem de Kınık bölgesinde saha çalışması kapsamında gerçekleştirilen bir araştırma ile literatürdeki bu boşluğun doldurulması hedeflenmiştir. Bu noktadan hareketle araştırma; Troyan ve Kınık arasındaki kültürel etkileşim ile bu bölgelerin coğrafi ve toplumsal özelliklerini, seramik üretiminde kullanılan yöntem ve malzemelerin evrimini ve bu süreçte ortaya çıkan sanatsal yenilikleri derinlemesine ele alarak, kültürlerarası etkileşimin sanat üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır.

Araştırma kapsamında, 14.02.2022-20.02.2022 tarihleri arasında Bulgaristan'ın Troyan bölgesi, 19.12.2022 tarihinde ise Kınık Köyü'ndeki seramik merkezlerinde alan araştırması yapılmış ve bu bağlamda atölye, fabrika ve müze ziyaretleri yapılarak çeşitli görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler analiz edilmiş ve literatür araştırmalarından hareketle yorumlanmıştır. Ayrıca saha araştırması sürecinde ulaşım sağlanan tüm seramik atölyelerinin, fabrikaların ve gerekli malzemelerin fotoğrafları çekilerek güncel bir arşiv oluşturulmuştur.

1. Troyan Seramik Kültürü

Troyan bölgesinde yapılan arkeolojik kazılar, seramik ve çömlekçilik tarihi hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Kazılarda bulunan çömlek ve seramikler, Troyan Ulusal El Sanatları ve Uygulamalı Sanatlar Müzesi'nde korunarak bu zengin kültür gelecek nesillere aktarılmaktadır. Müze, ziyaretçilere çömlekçilik ve seramik sanatının tarihi, teknikleri ve estetiği hakkında bilgiler vermektedir. Troyan bölgesindeki çömlekçiliğin kesin kökenleri belirsiz olsa da bulgular bu sanatın binlerce yıl öncesine dayandığını göstermektedir (Müze Katalog Troyan Ulusal El Sanatları ve Uygulamalı Sanatlar Müzesi 2022).

Seramik üretimi seramik malzemenin temini, şekillendirme, kurutma, dekorlama ve pişirme süreçlerini içermektedir. Bu üretim süreçlerinde atölye ve atölyede bulunan fırın, çamur torna, seramik modelaj aletleri, fırçalar, boyalar gibi malzemelere ihtiyaç duyulmaktadır.

Eski Troyan çömlekçileri, atölyelerini yaşadıkları evlerin içinde kurmaktadırlar. Bu yerleşim düzeni, bir dizi avantajı da beraberinde getirmektedir. Öncelikle, atölyenin evin içinde olması, üretim süreçlerinde zaman tasarrufu sağlamaktadır. Çömlekçiler, gereksiz zaman kaybını önleyerek, ev işleri ile atölye işlerini kolayca bir arada yürütebilmektedirler. Ayrıca, ev içinde atölye bulundurmak, aile üyelerinin üretime katılımını kolaylaştırmaktadır. Çocuklar küçük yaşlardan itibaren zanaatı öğrenmeye başlamaları bu becerilerin nesilden nesile aktarılmasına olanak sağlamaktadır. Bu durum, aile içinde bir iş birliği ve öğrenme ortamı yaratırken, aynı zamanda topluluk içinde çömlekçilik bilgisinin ve becerisinin korunmasına yardımcı olmaktadır (KK 1) (Görsel 1).

Görsel 1: Eski Troyan evleri ve atölyeleri örnekleri (Yazar Arşivi 2022).

Troyan çömlekçiliğindeki bu atölye düzeni, çömlek yapımını bir yaşam biçimi olarak ele almayı teşvik etmektedir. Bu durum, her bir çömleğin aile değerlerini ve topluluk kültürünü yansıtan özgün bir üretim olarak kabul edilmesini sağlamaktadır. Böylece geleneksel yapı, Troyan çömlekçiliğini sadece teknik bir beceriden öte, derin bir kültürel ve ailevi bağın ifadesi haline getirmektedir.

Günümüzde, Troyan'daki çömlekçilik atölyeleri, insan sağlığına zarar verebilecek nem, boya ve sırlardan kaynaklanan toksik maddelerin oluşturduğu riskler nedeniyle evlerin içinden daha uzakta konumlandırılmaktadır. Çömlekçiler, bu sağlık risklerini ortadan kaldırmak için atölyelerini genellikle evlere yakın fakat ayrı alanlarda, (örneğin bahçede, ek binalarda veya evlerin giriş katlarında) kurmayı tercih etmektedirler. Bu yeni düzenleme, hem zanaatkarların ve aile üyelerinin sağlığını korumakta hem de üretim süreçlerini güvenli bir şekilde sürdürebilmelerini sağlamaktadır (Görsel 1) (KK1).

Görsel 2: Troyan Ulusal El Sanatları ve Uygulamalı Sanatlar Müzesi "Duli Hristov'a" ait atölye (Yazar Arşivi 2022).

Görsel 2, eski bir Troyan çömlek atölyesinin atmosferini ve içerdiği malzemeleri detaylı gösteren bir örnektir. Atölyenin ağaçtan yapılmış kirişlere sahip tavanı ve topraktan oluşturulmuş zemini belirgin özellikler arasındadır. Çalışma tezgâhları, genellikle dışarıdan gelen gün ışığından yararlanmak ve dışarıyı görebilmek için sokağa bakan camların önüne yerleştirilmiştir. Ustanın çalıştığı yüksek tezgâhın alt kısımlarında ise çeşitli malzemelerin ve araçların saklandığı görülmektedir. Tavana monte edilmiş ahşap raflar, çömlekleri güvenli bir şekilde kurutmak için tasarlanmıştır. Bu detaylı betimleme, eski bir Troyan çömlek atölyesinin çalışma ortamını ve içerdiği araç-gereçleri anlama konusunda önemli bir kaynaktır. Çalışma ortamının pratik ve fonksiyonel bir şekilde düzenlendiği, aynı zamanda ışık ve görüş açısından da dikkatlice planlandığı gözlemlenmektedir.

Seramik üretiminin en önemli malzemesi seramik çamurudur. Seramik çamurunun kolay ulaşılır olması seramik üretiminde kolaylık sağlamaktadır. Troyan bölgesi, hammadde ocaklarının bulunması nedeniyle seramik üretiminde zengin malzemelere sahiptir, bu da çömlekçiliğin bu alanda yaygın olmasını sağlamaktadır. Bölgedeki hammadde zenginliği çömlekçilerin, üretimlerinde genellikle yerel hammaddeleri tercih etmesini sağlamaktadır. Troyan çömleklerinin hammadde ocakları bölgede farklı alanlarda yer almaktadır. Büyük taş ocaklarında her çömlekçi için ayrılmış bölümler bulunurken, küçük ocaklarda çömlekçiler hammadde çıkarma zamanları konusunda kendi aralarında anlaşma yapmaktadırlar. Hammadde ocakları belediyeye ait veya özel mülk bölgelerinde bulunmaktadır ve bu ocakların kullanımı için bazen cüzi bir ücret ödenmesi gerekirken, bazı durumlarda ise ücretsiz olarak kullanılabilir (Haciev 1954: 16).

Troyan seramiklerinin şekillendirme aşamasında genellikle çamur tornası tercih edilmektedir. Çömlekçi çarkında şekillendirilen ürünler daima dairesel bir formda olup, deri sertliğine ulaştığında dekorlama aşamasına geçilmektedir. Yüze dekor uygulamalarında ise Troyan'ın ünlü akıtma dekorları tercih edilmektedir. Bu teknik Astar, (çamuru su ile seyreltip) içine çeşitli kimyasallar, pigment ve oksitler katılarak yapılmaktadır. Akıtma yöntemi, seramik ve çömlekçilikte kullanılan geleneksel bir dekor tekniğidir. Bu yöntem, özellikle ürünün yüzeyini zenginleştirmek ve estetik açıdan çekici kılmak için kullanılır (Haciev 1954: 41).

Görsel 3: Seramik Radilina Fabrikası (Bulgaristan), Akıtma Dekoru Uygulanması (Yazar Arşivi 2022).

Dekor süreci astar malzeme ile eş merkezli daireler halinde desenler oluşturulur. Troyan çömleklerinde görülen dekor, "Troyan deseni" olarak bilinir ve bu, farklı renkteki astarların özellikle boynuzlar kullanılarak uygulanmasıyla oluşturulur. Elips çizgiler, kelebekler, salyangozlar, rozetler, örümcek ağları, gözler, çiçekler ve yapraklar gibi dekoratif unsurlar bu teknikle çömlek yüzeyine aktarılır. Çeşitli renk ve şekillerde oluşturulan bu desenler, sırlama işlemi ile daha belirgin ve etkileyici bir hâle gelmektedir (Haciev 1954: 41).

Görsel 4: Troyan'da kullanılan desen örnekleri (Troyan Ulusal El Sanatları ve Uygulamalı Sanatlar Müzesi- Yazar Arşivi 2022).

Troyan'da çömlek bezemelerinde "akıtma dekoru" özellikle öne çıkmaktadır. Günümüzde Troyan'da bu geleneksel bezeme yöntemini sürdüren atölye ve fabrikaların sayısı oldukça sınırlıdır. Çoğu seramik sanatçısı, farklı dekor uygulamaları keşfederken, kendilerine has yeni ürünler üzerinde çalışarak yenilikler sunmaktadır. Ancak, akıtma dekorunun benzersiz çekiciliği, sürdüren az sayıdaki yer arasında Radilina Seramik Fabrikası özellikle dikkat çekmektedir.

Radilina Seramik Fabrikası'nın sahibi Plamen İliev, fabrikada akıtma tekniğiyle bezemiş seramik ürünler üretmeye devam etmektedir. İliev ile yapılan görüşmede, akıtma dekorlu ürünlerin özellikle Bulgaristan içinde, ayrıca Avrupa ve Amerika'daki müşteriler tarafından yüksek oranda tercih edildiği belirtilmiştir (KK 3).

Akıtma dekoru, özel bir yüzey işlem tekniği olarak, sıvı astarların seramik yüzey üzerinde akıtılarak uygulanmasıyla oluşturulmaktadır. Bu teknik, renkli astarların seramik yüzeyde akışkan desenler oluşturmasını sağlamaktadır, böylece her bir ürün, tekrarlanamaz bir güzellik ve benzersizlik kazanmaktadır. Troyan'daki Radilina Seramik Fabrikası bu geleneksel tekniği yaşatarak, Troyan çömlekçiliğinin kültürel mirasını modern bir şekilde sürdürmektedir.

Troyan çömlekçileri, ürün yüzeylerin akıtma dekoru ile bezeme sürecinde çeşitli aletler kullanmışlardır. Bu aletler arasında öküz boynuzu, tarak, tavuk/ördek tüyü, kuru ot, saman, yumuşak ve sert tüylü fırçalar bulunmaktadır. Farklı boyutlarda öküz boynuzları, dekor bezemesi sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Öküz boynuzlarının üstüne yerleştirilen ördek veya tavuk tüyleri, boya çözeltisinin akmasını sağlayarak kapların dekorlanmasına yardımcı olmuştur (Müze Katalog Troyan Ulusal El Sanatları ve Uygulamalı Sanatlar Müzesi 2022) (Görsel 5).

Görsel 5: Troyan Ulusal El Sanatları ve Uygulamalı Sanatlar Müzesinde “Duli Hristov’a” ait atölye- Astarlama için kullanılan boynuzlar (Yazar Arşivi 2022).

Troyan'da Ralitsa Yovkova'nın atölyesinde yapılan görüşmede, seramik dekorlama sürecinde kullanılan fırçaların yapımına dair ilginç bilgiler elde edilmiştir. Ralitsa, fırçaları yaparken özellikle at kuyruğu, kedi veya sincap kılı gibi doğal malzemeleri tercih ettiğini belirtmiştir. Bu tür kıllar, dayanıklılıkları ve esneklikleri sayesinde boyama işleminde üstün performans sağlamaktadır. Fırça yapım süreci oldukça dikkat ve özen gerektirmektedir. Seçilen kıllar, belirli bir yoğunlukta sıkıştırılarak ve ince bir tel ile dikkatlice sarılarak sabitlenmektedir. Bu işlem, fırçanın uç kısmının istenilen formda ve sıklıkta olmasını sağlamaktadır. Daha sonra, hazırlanan kıl demeti, genellikle bir tavuk veya ördek tüyünün içi boşaltılmış gövdesine yerleştirilmektedir. Tüy gövdesi, kılların tutucu olarak kullanılmasını sağlayarak, fırçanın sap kısmı olarak işlev görmesine de yardımcı olmaktadır (KK 2).

Görsel 6: Ralitsa Yovkova'nın ördek tüyü ile yapılan fırça ile dekor süreci (Yazar Arşivi 2022).

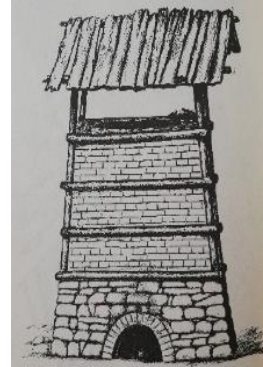
Bu geleneksel yöntem, fırçaların hem estetik hem de fonksiyonel olmasını sağlamakta ve Troyan çömlekçiliğinin karakteristik unsurlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Ralitsa'nın atölyesi, bu tür geleneksel tekniklerin modern çömlekçilik pratiği ile buluştuğu bir yer olarak, zanaatkârlığın ve geleneksel bilginin korunmasına katkıda bulunmaktadır. Bu yöntemler, Troyan çömlekçiliğinin sadece teknik becerilerini değil, aynı zamanda zengin kültürel mirasını da yansıtmaktadır.

Troyan'da günümüzde akıtma dekoru uygulayan atölye ve fabrikaların sayısı sınırlıdır, seramikle uğraşan kişiler genellikle akıtma dekorundan farklı uygulamalar yaparak, kendilerine has yeni ürünler üzerinde çalışmaktadırlar (KK 3).

Troyanlı çömlekçiler, kendi odun yakıtlı fırınlarını belirli bir plan veya kesin ölçüler olmaksızın kendileri inşa etmişlerdir. Araştırmalar, farklı boyutlarda bir veya daha fazla çömlek fırını olduğunu göstermektedir. Büyük fırınlar genellikle büyük boyutlu ürünler için, küçük fırınlar ise daha küçük boyutlu tabaklar ve oyuncaklar için kullanılmıştır. Troyan çömlekçileri kapalı ve açık olmak üzere iki çeşit fırın kullanmışlardır. Kapalı fırınlar bacası olan, duman ve alevin sadece bacadan çıktığı fırınlardır (Görsel 7).

Görsel 7: Kapalı Fırın Örneği.
(Haciev 1954: Tablo 33).

Görsel 8: Açık Fırın Örneği.
(Haciev 1954: Tablo 32).

Görsel 8 de görülen açık fırınlar ise bacası olmayan ve dolumu ustalar veya tecrübeli kalfalar tarafından yapılan fırınlardır. Çömlekler ilk olarak 800 °C'de bisküvi pişirimi yapıldıktan sonra, 1000-1200°C sıcaklıkları arasında sırlanarak pişirilmektedirler (Haciev 1954:34). Günümüzde odun yakıtlı fırınlar yerlerini elektrikli fırınlara bırakmıştır.

Hammadde temini, şekillendirme, kurutma, dekorlama ve pişirme işlemlerinin sonunda nihai ürün oluşmaktadır (Görsel 9).

Görsel 9: Troyan dekorlu tabak ve sürahi örneği (Yazar Arşivi 2022).

1911 yılında, Troyan'da ilk çömlekçilik okulu açılmıştır. Bu okul, seramik eğitimini temelden ileri seviyeye kadar öğrencilere aktarabilecek nitelikli eğitimcilerle donatılmıştır. Verilen eğitim sayesinde mezun olan öğrenciler, iki veya üç yıl süren eğitimlerini tamamladıktan sonra kendi atölyelerini açabilecek seviyeye ulaşabilmektedir. Zaman içinde yaşanan savaşlar gibi çeşitli olumsuzluklar nedeniyle eğitime ara verilmiş olsa da bu okul sayesinde yetişen çömlek ustalarının sayısının artması ve yeni atölyelerin açılmasıyla Troyan, çömlekçiliğiyle ünlü bir şehir haline gelmiştir (Haciev 1954: 14). Yaşanılan savaşlar bittikten sonra tekrar eğitime başlayan okul sayesinde seramik endüstrisine genç uzmanlar kazandırılmıştır. Bulgaristan'ın daha birçok bölgesine yapılan okullar hem zanaatkarlık becerilerini hem de sanatsal yaratıcılığı teşvik ederek, Troyan çömlekçiliğinin geleneksel tekniklerinin modern tekniklerle harmanlanmasını sağlamıştır. Bu sayede, Troyan çömlekçiliği hem geleneksel değerlerini korumuş hem de modern pazarlara uyum sağlayarak gelişimini sürdürmüştür (KK 5).

Troyanlı çömlekçilerin zanaatları, sadece üretim süreçleriyle değil, aynı zamanda bu ürünlerin pazarlanma şekilleriyle de dikkat çekmektedir. Geçmişte, yoğun üretim süreçlerinin sonunda, çömlekçiler ürettikleri seramikleri arabalara yükleyerek Bulgaristan'ın farklı bölgelerinde satmaya götürmüşlerdir. Bu pazar, yerel üretimlerin geniş bir coğrafyada tanıtılmasını ve satışını sağlamıştır.

1930'lu yıllardan itibaren, Troyan bölgesinde özellikle çömlekçilik ürünlerinin satıldığı, “Sarhoşlar Panayırı” adıyla bilinen bir pazar kurulmuştur. Bu panayır, zanaatkarların ürünlerini sergileyip satmaları için büyük bir fırsat sunmuş ve zamanla bölgede bir gelenek hâline gelmiştir. Günümüzde, “Sarhoşlar Panayırı” her yıl 15 Ağustos'ta, Troyan Manastırı çevresinde düzenlenmektedir. Bu tarih hem yerel halk hem de turistler için önemli bir kültürel etkinlik olarak kabul edilmekte ve zanaatkarlara yıl boyunca ürettikleri en iyi çömlekleri sunma fırsatı sağlamaktadır (KK 1).

Sarhoşlar Panayırı, Troyan çömlekçiliğinin sadece bir ticaret etkinliği olmanın ötesinde, bir kültür şöleni olarak da işlev görmektedir. Çömlekçilik gibi geleneksel el sanatlarının sergilendiği bu panayır, bölgenin kültürel mirasının yaşatılmasına ve tanıtılmasına büyük katkı sağlamakta, zanaatkarların ve ziyaretçilerin bir araya gelmesine olanak tanıyarak sosyal bağları güçlendirmektedir. Bu etkinlik, Troyan'ın sanat ve zanaat kültürünün canlılığını korumasına ve yeni nesiller tarafından keşfedilmesine de yardımcı olmaktadır.

Görsel 10: Ferdinand şehrinde bir fuar, 1934 (Troyan Ulusal El Sanatları ve Uygulamalı Sanatlar Müzesi 2022).

Kurtuluş sonrası dönemde Troyan'daki çömlekçiler, ürettikleri çömlekleri arabalarına yükleyerek, Bulgaristan'ın çeşitli köylerine, kasabalarına, Tuna Ovası ve Trakya topraklarındaki panayır ve pazarlara götürmüşlerdir. Bu dönemde, çömlekçiler ürünlerini genellikle buğday veya mısır gibi tarımsal ürünlerle takas etmişler, böylece hem zanaatlarını sürdürebilir hem de yaşamlarını destekleyebilir hâle gelmişlerdir. Bu takas sistemi, parasal döngünün henüz tam olarak yerleşmemişken zanaatkarların zanaatkârların ürünlerini değerlendirebilmesi için önemli bir yöntem olmuştur (Müze Katalog Troyan Ulusal El Sanatları ve Uygulamalı Sanatlar Müzesi 2022).

1940'ların başından itibaren, Troyanlı zanaatkârlar, el sanatlarını uluslararası alanda sergilemeye başlamış ve Bulgaristan, Sırbistan, Almanya, İtalya ve İngiltere gibi ülkelerde düzenlenen fuarlarda madalyalar kazanmışlardır. Bu dönemde Troyan çömlekçiliği, uluslararası tanınırlık kazanarak prestijli bir konuma yükselmiştir. 1940'lardan sonra, seramik üretiminin daha sistematik hâle getirilmesi amacıyla çeşitli üretim birlikleri ve kooperatifler oluşturulmuş, sonraki yıllarda İzkuştvo, Troyanska Keramika, Razvitie gibi büyük seramik fabrikaları kurulmuştur (Müze Katalog Troyan Ulusal El Sanatları ve Uygulamalı Sanatlar Müzesi 2022).

Troyan bölgesi, çömlekçilik konusunda zengin bir tarihe sahiptir ve bu zanaat, bölgede yüzyıllar boyunca evrilmeye devam etmiştir. Arkeolojik kazılar, seramik ve çömlekçilik sanatının bu bölgede binlerce yıl öncesine dayandığını göstermiş, bulunan seramik buluntular Troyan Ulusal El Sanatları ve Uygulamalı Sanatlar Müzesi'nde sergilenecek kültürel mirasın korunması sağlanmıştır. Çömlekçilik, Troyan'da sadece bir meslek değil, aynı zamanda bir yaşam biçimi olarak benimsenmiştir. Geçmişten günümüze, çömlekçilik sürekli bir gelişim içinde olmuş ve 1940'lardan itibaren uluslararası alanda tanınırlık kazanmıştır. Troyan çömlekçileri, ürünlerini yurt içi ve yurt dışındaki panayırda sergileyerek, bu sanatın sadece Bulgaristan içinde değil, dünya genelinde de tanınmasını sağlamışlardır. Ayrıca, seramik üretimini modernize eden çeşitli kooperatifler ve fabrikalar kurulmuş, çömlekçilik okulları aracılığıyla da bu alanda uzmanlaşmış yeni nesiller yetiştirilmiştir. Bugün, Troyan çömlekçiliği hem geleneksel değerlerini muhafaza ederek hem de modern tekniklerle yenilenerek devamlılığını sürdürmektedir (KK 5). Bölge, her yıl düzenlenen Sarhoşlar Panayırı gibi kültürel etkinliklerle zanaatkarlık kültürünü canlı tutmakta, sanatçılar ve ziyaretçiler arasında bir köprü kurarak geçmişten geleceğe bir aktarım sağlamaktadır. Bu süreklilik, Troyan'ın çömlekçilik geleneğinin sadece geçmişte değil, bugün de yaşamaya ve gelişmeye devam ettiğinin bir göstergesidir.

3. Kınık Seramik Kültürü

Kınık Köyü batıdan doğuya, Trakya'dan Anadolu'ya giden yolların üzerinde bulunmaktadır. Kınık'tan Küçükelmali köyüne giden yol üzerinde kalan ve "Otanlı" olarak bilinen Bizans kalıntılarından dolayı başlangıçta "Otanlı" diye anılan köyün adı, otu bol anlamına gelen bu ismin yabancı menşeli oluşu nedeniyle Kınık olarak değiştirilmiştir (Yalman 1986; Kubat 2002: 40).

Şakir Ağa Silistre'nin Bezirgan Köyünde çömlekçilik yaparak hayatını sürdürürken, 1887 yılında savaş sebebiyle Anadolu'ya, özellikle İstanbul'a göç etmek zorunda kalmıştır. Daha sonra çömlekleri için gerekli hammaddeyi bulduğu Otanlı'ya (Kınık) taşınmış ve burada atölyesini kurmuştur (Bakla 2018: 31).

Şakir Ağa'nın Türkiye'ye göç etmesi ve Kınık'a yerleşmesi, Troyanlı çömlekçiler ile Türkiye arasında önemli bir kültürel ve ekonomik köprü oluşturmıştır. Bu süreç, iki bölge arasında seramik sanatında bir etkileşim başlatmış ve sonrasında Troyanlı çömlekçilerin Türkiye'ye yerleşerek yerinde üretim yapma stratejisine yol açmıştır. Troyanlı zanaatkarlar, Bulgaristan'dan Türkiye'ye ürünlerini taşımak yerine, doğrudan Türkiye'de üretim yapmayı tercih etmişlerdir. Bu karar, lojistik açıdan daha az karmaşık ve maliyet etkin bir yöntem olmuştur. Ayrıca, bu yaklaşım, ürünlerin yerel pazarın ihtiyaç ve tercihlerine daha uygun hâle getirilmesini sağlamış, böylece yerel müşterilerle daha sıkı bir bağ kurulmasına olanak tanımıştır (Görsel 11-12) (KK 1).

Görsel 11: Troyanlı çömlekçiler, Eskişehir, 1928 (Troyan Ulusal El Sanatları ve Uygulamalı Sanatlar Müzesi- Yazar Arşivi 2022).

Eskişehir ve Adapazarı gibi şehirlerde yeni atölyeler açarak üretimlerini genişleten Troyanlı çömlekçiler, Türkiye pazarına daha hızlı ve etkili bir şekilde entegre olmuşlardır. Bu atölyelerde üretilen seramiklerde hem Türk hem de Bulgar çömlekçilik tekniklerinin birleşiminden yararlanılarak zengin bir kültürel çeşitlilik sunulmuştur (Görsel 12). Bu atölyeler, yerel ekonomiye katkı sağlamış ve Türkiye'deki seramik sanatının gelişimine önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda iki farklı kültür arasında sanatsal ve ekonomik bir köprü oluşturarak, her iki toplumun seramik sanatına zenginlik katmıştır (KK 1).

Görsel 12: Troyanlı çömlekçiler, Adapazarı (Troyan Ulusal El Sanatları ve Uygulamalı Sanatlar Müzesi- Yazar Arşivi 2022).

Kınık bölgesi de tıpkı Troyan gibi hammadde açısından çok avantajlı bir bölgedir. Çömlekçiler hammaddelerini Kınık Köyü kuzeyinde, köy merkezine 1,5 km uzaklıkta Sarıbayır “Balıklı” konumunda “kırmızı toprak” olarak anılan hammaddeden temin etmektedir (İşcan 1998). Kınık'taki çömlekçiler, üretim sürecinde en yaygın olarak çömlekçi çarkını kullanmaktadırlar. Günümüzde Kınık'ta torna kullanarak üretim yapan yaklaşık 6 veya 7 atölye bulunmaktadır. Bu atölyelerde ustalar, çeşitli kullanım ve dekoratif amaçlı seramik ürünler üretmektedirler. Genellikle üretilen ürünler arasında kumbara, testi, saksı, sütlâç kapları, cezve, güveç, tencere kapağı ve su bardağı bulunmaktadır. Ayrıca, bu atölyeler özel sipariş üzerine dekoratif süs eşyaları da üretmektedirler (KK 4).

Görsel 13: Kınık Köyü (Yazar Arşivi 2022).

“Akıtmalı” adı verilen dekor tarzı Kınık seramiklerinin en başlıca özelliğidir. Bulgaristan seramik atölyelerinde günümüzde kadar ulaşmış ve turistik bölgelerde çok fazla satışı olan bir dekor yöntemidir. Şakir Ağa vasıtasıyla Türkiye’ye gelip sadece Kınık’ta uygulanmıştır ve Kınık’a özgü bir hâl almıştır. Bu teknik yaklaşık 130 senedir kullanılarak köklü bir seramik kültürünün oluşumunu sağlamıştır (Bakla 2018: 58).

Bu teknik için en önemli unsur olan fildişi tonundaki astarın en kusursuz şekilde uygulanabileceği çamurdur. Bu malzeme yalnızca ülkemizde Kınık Köyü’nde bulunmaktadır. En uygun hammaddeye ulaşmak için gerektiğinde 4 metre veya daha fazla derinliğe inilerek örnekler alınmaktadır. Anadolu’da yaygın olarak kullanılan sıraltı tekniğiyle işlenen Kınık çömlek ve seramikler, krem veya fil dişi rengi fon üzerine koyu yeşil, mor, lacivert, kobalt mavisi, turuncu ve kahverengi astarlarla akıtma dekoru ile bezenmektedir (Bayazıt 2002: 3).

Kültürlerarası etkileşim bağlamında, “akıtmalı” dekor tekniği, farklı coğrafyalardan ve kültürlerden insanları bir araya getirme ve sanat yoluyla birbirlerine bağlama potansiyeline sahiptir. Bu özel dekor tarzı hem Kınık’ta hem de Bulgaristan’da, yerel sanat ve zanaatın özgün ve benzersiz bir ifadesini ortaya koymaktadır.

Akıtmalı tekniği ülkemizde zaman içerisinde Kınık köyü çömlekçiliğinin dekorlama özelliği olarak kabul görmüştür. Çömlekçilerin aynı zamanda Çanakkale ve Mustafakemalpaşa ilçesine yerleşip bu akıtma tekniğini devam ettirdiği bilinmektedir (Kubat 2002: 53).

Kınık çömlekçilerinin, tornada şekillendirdikleri ürünler yazın açık alanda, kışın ise atölye içindeki raflarda deri sertliğine gelene kadar bekletilmektedir. Ürün deri sertliğinde iken beyaz renkli astar içine daldırılarak astarlanmaktadır. Köyde astarlama işlemine önceleri “badana” günümüzde ise “killenmek” denilmektedir. Ayrıca beyaz astar üzerine siyah, kırmızı ve yeşil astar ile tekrar dekorlama yapıldığı gözlemlenmiştir. Kınıklı çömlekçiler, renkli astarı, puar, öküz boynuzu ya da teneke huni ile akıtarak farklı dekorlar oluşturmuşlardır (Öney vd. 2007: 433).

Görsel 14: Osman Menteş (<https://www.bilecikolay.com/ilce-haberleri/atalarinin-mirasini-hala-surduruyorlar-h32358.html>, 2023).

Leyla Kubat (2002) *Seramik Yüzeyler Üzerinde Akıtma Dekorunun Araştırılması ve Uygulanması* isimli yüksek lisans tezinde Kınık köyünde akıtma dekorunun eskisi gibi her atölyede üretilmediğini, akıtma dekorunu uygulayan sadece tek bir atölye olduğu ve akıtma dekorunun yerini farklı sentetik boyalar kullanılarak yapılan süslemelerin aldığını vurgulamıştır (Kubat 2002: 51).

Saadet Meke (2019: 42) ise; günümüzde geleneksel akıtma dekorunu kullanan tek ustanın Osman Menteş olduğunu ve kullandığı bu akıtma tekniğinin kaybolmaması gerektiğini gelecek nesillere öğretmek için önemini vurgulamıştır. 19 Aralık 2022 tarihinde ise Kınık Köyü'nde yapılan alan araştırması Kubat (2002) ve Meke (2019) daki araştırmaları doğrular niteliktedir. Bu tekniğin tek temsilciği Osman Menteş'tir ve Menteş İstanbul'da ikamet ettiği için sadece yaz aylarında Kınık Köyü'nde bu geleneği öğrenmek isteyenlere çalıştaylar düzenlemektedir (KK 4).

Görsel 15: Osman Menteş tarafından yapılmış sakı (Bakla 2018: 260).

Şekillendirme ve dekor işlemleri biten çömlekler kuruduktan sonra fırına yerleştirilmektedir. Fırına yerleştirilen ürünler 850°C sıcaklıkta bisküvi pişirimi (ilk pişirim) yapılarak sırlanmaktadır. Odun yakıtlı fırınların pişirme süresi yazın bir gün, kışın ise hava şartlarına bağlı olarak iki ile dört gün arasında değişmektedir (Görsel 16).

Görsel 16: Kurutma aşamasında olan odunlu bir fırın- Kınık Köyü- Umut Çömlekçilik (Yazar Arşivi 2022).

Kınık'ta çömlek ürünlerin pişiriminde kullanılan fırın çömlekçiliğinin Kınık'a gelmesi ile Kınık'ta uygulanıp kullanılmaya başlanmıştır. Anadolu'daki belli başlı çömlekçi fırınları, şekilleri, yapı malzemeleri ve kullanım alanlarından dolayı farklılıklar göstermektedir. Örneğin, Kınık fırınları ile Menemen, Çanakkale, Aydın-Karacasu, Avanos, Sille, Gölbasi, Kütahya Çömlekçi fırınları yapı malzemeleri, biçimleri veya kullanım alanları, bakımından farklılıklar gösterirler. Bu yüzden fırınlar uygulandıkları yerin ismi ile adlandırılırlar (Kubat 1993: 16).

Hammadde temini, şekillendirme, kurutma, dekorlama ve pişirme işlemleri, seramik ürünlerinin üretim sürecinin temel aşamalarını oluşturmaktadır. Bu süreç, seramik malzemenin, fonksiyonel seramik ürünlerine dönüştüğü kapsamlı ve titiz bir işlemi içermektedir.

Kınık Köyü, Türkiye'nin zengin çömlekçilik geleneğinin önemli merkezlerinden biridir. Bu köy, Troyanlı çömlekçi ustaların etkileşimi sayesinde hem kültürel hem de ekonomik bir köprü oluşturmıştır. Kınık'taki çömlekçilik, yerel olarak bulunan ve seramik üretimi için ideal olan hammaddelerin kullanımı ile dikkat çekmektedir. Çömlek üretimi süreci; hammadde temini, şekillendirme, kurutma, dekorlama ve pişirme gibi aşamaları içermektedir. Bu süreçte özellikle "akıtmalı" dekor tarzı, Kınık'ın çömlekçilikteki benzersizliğini vurgu yapmaktadır. Bu teknik, estetik ve fonksiyonel olarak zengin, çeşitli seramik ürünlerin üretilmesine olanak sağlamaktadır. Yerel hammadde kaynaklarından yararlanan Kınık çömlekçileri, geleneksel yöntemler ile modern teknikleri birleştirerek hem yerel hem de ulusal pazarda tanınan değerli ürünler ortaya koymaya çalışmaktadır.

Kınık çömlekçiliği, Anadolu'nun seramik üretiminde geçmişin mirasını koruyarak ve bu zengin kültürel mirası gelecek nesillere aktararak önemli bir rol oynamaktadır. Ancak, son yıllarda bu bölgedeki üretimde ciddi bir düşüş gözlemlenmiştir. Bu düşüşün ana sebepleri arasında ekonomik faktörler ve yeterli pazarın bulunmaması yer almaktadır. Ustalar, artan maliyetler ve azalan talep nedeniyle üretimi sürdürmekte zorlanmaktadır. Ayrıca, geleneksel seramik ürünlerine olan ilginin azalması ve modern üretim tekniklerinin tercih edilmesi, Kınık çömlekçilerinin karşılaştığı zorlukları daha da artırmıştır. Bu durum, bu değerli zanaatın geleceği üzerinde ciddi endişeler yaratmaktadır ve sürdürülebilir çözümler bulunması gerekmektedir.

4. Troyan ve Kınık Seramik Kültürlerinin Karşılaştırılması

Troyan (Bulgaristan) ve Kınık (Türkiye) arasında kültürlerarası etkileşim bağlamında çömlekçilik zanaatının incelenmesi, iki farklı coğrafi bölgedeki benzer zanaatların karşılaştırılması açısından ilginç bir çalışmadır. İki bölge arasındaki çömlekçilik geleneği incelendiğinde, bazı benzerlikler ve farklılıkların belirlenmesi mümkündür.

Troyan ve Kınık, Bulgaristan ve Türkiye'de yer alan iki önemli seramik merkezi olarak, benzersiz kültürel mirasları ve çömlekçilik teknikleriyle dikkat çekmektedir. Her iki bölge de seramik sanatının gelişiminde zengin hammadde kaynaklarına sahip olmalarıyla öne çıkmaktadır. Ancak Troyan'da hammadde yatağının Kınık'a göre daha yakın bir konumda bulunması, bu bölge için hem zaman hem de nakliye giderlerinde avantaj sağlamaktadır. Her iki kültürde de atölyelerin bulunduğu yerler, günlük yaşamı ve üretim süreçlerini doğrudan etkilemektedir. Eskiden Troyan'da seramik atölyeleri genellikle evlerin hemen altında yer alırken, günümüzde atölyeler evin dışında ancak yakınında konumlanmaktadır. Benzer şekilde, Kınık'ta da atölyeler genellikle evlerden ayrı, ancak yakın bir mesafede bulunmaktadır. Bu yerleşim biçimi, ev ve atölye ortamını fiziksel olarak ayırırken yine de pratik bir çözüm sunmaktadır. Atölyelerin evden ayrı olması, potansiyel gürültü ve kirliliğin ev yaşamını daha az etkilemesini sağlamaktadır. Ancak Troyan'daki

ev içi atölyeler, aile bireylerinin iş süreçlerine daha fazla dahil olmasına olanak tanıyarak bu sanatın kuşaktan kuşağa aktarılmasını da kolaylaştırmaktadır.

Troyan ve Kınık'taki çömlekçilik üretiminde belirgin benzerlikler ve farklılıklar mevcuttur. Troyan'da ürünlerin çoğu, geleneksel çömlekçi çarkı ve alçı kalıp yöntemiyle şekillendirilirken, Kınık'ta bu tekniklere ek olarak pres yöntemi de kullanılmaktadır. Çömlekçi çarkı, her iki kültürde de geleneksel üslupta üretim yapmak için vazgeçilmez bir araç olarak kullanılmaktadır. Alçı kalıp yöntemi, aynı formdaki ürünlerin seri üretiminde önemli bir rol oynarken, pres yöntemi ise mekanik basınçla seramik çamurun kaplılara sıkıştırılmasıyla üretim süresini hızlandırırken maliyeti de düşürmektedir.

Üretim sürecinde her iki seramik kültüründe de cinsiyete dayalı bir iş bölümü gözlemlenmektedir. Hem Troyan hem de Kınık'ta erkekler genellikle hammaddelerin hazırlanması ve torna üzerinde seramik formların şekillendirilmesi gibi fiziksel gücün daha fazla gerektirdiği aşamalarda yer almaktadır. Kadınlar ise ürünlerin estetik değerini artıran dekor uygulamalarında etkin birer rol oynamaktadır. Kadınlar tarafından uygulanan akıtma dekoru, seramik formlara detay ve incelik katmaktadır. Geleneksel olarak Kınık ve Troyan'da çömlekçiler dekorlama işlemlerinde özgün aletler kullanmaktadır. Örneğin, tüyler, kuru otlar, saman ve öküz boynuzları kullanılarak ürünlere dekoratif desenler uygulanmıştır. Günümüzde ise kauçuk pompalar (puar) bu işlemlerde tercih edilmektedir.

Troyan ve Kınık'ta dekor uygulamalarında kullanılan renkler de farklılıklar göstermektedir. Troyan'da kırmızı, sarı, yeşil, mavi, bej, kahverengi, siyah ve beyaz renkler kullanılırken, Kınık'ta ise yeşil, mavi, beyaz, siyah, kırmızı ve kahverengi tercih edilmektedir. Akıtma dekorunun kullanılan renk sıralamaları ve akıtma şekillerine göre farklı isimler verilmektedir. Her iki merkezde de "bayrak" deseni ortak bir motif olarak kullanılmaktadır; ancak Troyan'da Bulgaristan bayrağı renkleri tercih edilirken, Kınık'ta farklı renk kombinasyonları kullanılmaktadır.

Çömleklerin pişirilmesinde de zamanla değişimler yaşanmıştır. Eskiden her iki bölgede de çömlekler odunlu fırınlarda pişirilirken, teknolojinin gelişmesiyle birlikte elektrikli fırınlar kullanılmaya başlanmıştır. Bu değişim, ürün kalitesini arttırmış ve pişirim sürecini daha kontrol edilebilir hale getirmiştir.

Troyan'daki çömlek ustaları, önceleri mesleklerini deneyim ve gözlem yoluyla, yani alaylı olarak öğrenirken, 1911 yılında açılan çömlekçilik okulu ile bölgede seramik eğitimi daha sistemli hale gelmiştir. Bu okul, çömlekçilik teknikleri, malzeme bilgisi ve estetik anlayış konusunda akademik bir yaklaşım sunarak zanaatkarların yeteneklerini geliştirmelerine olanak tanımıştır. Günümüzde de faaliyetlerine devam eden bu okul, yerel halkın yanı sıra uluslararası öğrencilere de eğitim vererek Troyan çömlekçiliğinin tanınmasına katkıda bulunmuştur. Buna karşılık, Kınık'ta çömlekçilik eğitimi daha çok usta-çırak ilişkisi üzerine kuruludur. Bu geleneksel yöntem, zanaatın bireysel ve özgün yönlerinin korunmasına yardımcı olurken yenilikçi tekniklerin benimsenmesini sınırlayabilmektedir.

Troyan ve Kınık bölgeleri seramik etkinlikleri bakımından da farklılıklar gözlemlenmiştir. Troyan, 1930'lardan beri devam eden "Sarhoşlar Panayırı" ile dikkat çekerken, Kınık bölgesinde günümüzde bu türde bir etkinlik bulunmamaktadır. Sarhoşlar Panayırı, her yıl 15 Ağustos'ta Oreshak köyünde, Troyan Manastırı çevresinde kurulmakta ve Bulgaristan'dan zanaatkarları bir araya getirmektedir. Başlangıçta bir zanaatkar pazaryeri olarak kurulan panayır, zamanla çeşitlenmiş ve günümüzde çeşitli kültürel etkinliklere ve topluluk buluşmalarına ev sahipliği yapar hale gelmiştir. Buna karşılık, Kınık'ta çömlekçilik geleneği yerel düzeyde devam etmektedir ve büyük çaplı etkinliklere ev sahipliği yapmamaktadır. Bu farklılıklar, Troyan'ın sosyal ve kültürel organizasyonlarını daha geniş

bir kitleye ulaştırma konusunda öne çıkardığını gösterirken, Kınık'ın daha geleneksel ve içe dönük bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Troyan ve Kınık'ta çömlekçilik sadece bir zanaat değil, aynı zamanda kültürel mirasın korunması ve kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan önemli bir ifade aracıdır. Her iki bölge de kendi benzersiz geleneklerini sürdürmekte ve bu sanatın evrensel değerini toplumlar arası diyalogla birleştirmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, Troyan (Bulgaristan) ve Kınık (Türkiye) arasındaki kültürlerarası etkileşimin seramik sanatı üzerindeki derin etkisini ortaya koymaktadır. Araştırma kapsamında bahsi geçen bölgelerdeki seramik merkezlerinde detaylı alan araştırmaları yapılmıştır. Araştırma sürecinde, bölgedeki atölyeler, fabrikalar ve müzeler ziyaret edilmiş, yerel sanatçılar, ustalar ve müze yetkilileri ile çeşitli görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler sırasında toplanan veriler, değerlendirilmiştir. Bu veriler doğrultusunda, Troyan ve Kınık arasındaki kültürlerarası etkileşimin, sanatın evrensel ve sınırsız doğasını vurguladığı gözlemlenmiştir. Troyan'ın özgün akıtma dekoru ile bezenen çömleklerin, Kınık'ta farklı bir kültürel ve coğrafi ortamda yeniden şekillenerek sanatın ve kültürün sınırlarını aşabilme kapasitesini ortaya koyması, bu sanatın 140 yıldır varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Bu örnek, sanatın evrenselliğini ve farklı toplulukların, birbirlerine ne denli zenginlik katabileceğini, ortak estetik değerler etrafında nasıl bir araya gelebileceğini somut bir şekilde göstermiştir. Troyan ve Kınık arasındaki bu etkileşim, farklı kültürel ve coğrafi kökenlere sahip bireylerin, birbirlerine benzer ve aynı zamanda farklı seramik ürünleri nasıl üretebileceğine dair somut bir örnek oluşturmıştır.

Her iki seramik merkezinin üretimleri kıyaslandığında, Troyan'da geleneksel yöntemlerin yanı sıra farklı teknikler kullanan atölyeler olduğu görülmektedir. Bazı atölye ve fabrikalar ise geleneksel akıtma tekniğiyle üretim yapmaya devam etmekte ve ürünlerini farklı ülkelere satarak uluslararası etkileşimlerini sürdürmektedir. Ancak günümüzde Kınık bölgesinde geleneksel akıtma dekorunu kullanarak üretim yapan sadece bir atölye ve ustanın mevcut olduğu tespit edilmiştir. Kınık'ta bulunan atölyelerin çoğunlukla ihtiyaca uygun üretimler yapmaları sebebi ile Kınık akıtma dekorunun etkileşime ve gelişime kapalı olduğu sonucuna varılmıştır.

Bu çalışma, Kınık ve Troyan'da geleneksel üretim yöntemleri ile şekillenen seramik üretimlerinin yeniden canlandırılmasının ve bu sanatın gelecek nesillere aktarılmasının önemini de ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, her iki bölge için de seramik sanatını daha ileriye taşıyabilecek bazı öneriler beş başlık altında toplanmıştır;

- **Kültürel Etkinlikler ve Atölye Çalışmaları:** Kınık bölgesinde, Troyan'ın "Sarıhoşlar Panayırı" benzeri düzenli kültürel etkinlikler ve atölye çalışmaları organize edilebilir. Bu tür etkinlikler, bölgenin seramik üretimini daha geniş kitlelere tanıtarak, yerel sanatçıların ürünlerini pazarlama fırsatları yaratabilir.
- **Eğitim Olanaklarının Genişletilmesi:** Troyan'daki çömlekçilik okulunun sağladığı eğitim modeli, Kınık bölgesinde de uygulanabilir. Seramik üzerine eğitim veren bir kurumun kurulması, yerel sanatçıların yeni teknikler öğrenmesini ve uygulamalarını sağlayarak, bölgenin sanatsal kapasitesini artırabilir.
- **Teknolojik Yatırımlar:** Her iki bölge de modern teknolojilerine geçiş yapmış olsa da, bu süreçte kullanılan teknolojilerin sürekli güncellenmesi önemlidir.
- **Uluslararası İşbirlikleri ve Ortaklıklar:** Troyan seramiklerinin uluslararası pazarda elde ettiği başarının bir parçası da yurt dışı ile kurduğu iş birlikleri. Kınık seramikçileri de benzer şekilde uluslararası seramik festivallerine, sergilerine

katılarak ve yabancı sanatçılarla ortak projeler geliştirerek kendilerini uluslararası alanda tanıtılabilmektedir.

- Her iki bölgede de devlet destekleri ile yeni araştırma ve projelerin yapılması, bu eşsiz geleneğin kullanılarak üretilen seramik ürünlerin sayısını artırmasına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışma, kültürlerarası etkileşimin derinliğini ve yeni kültürel formasyonların oluşum biçimlerini aydınlatarak, sanatın sınırlar ötesinde toplumları nasıl dönüştürebileceğine dair önemli bir kanıt olarak farklı çalışmalara kaynak olacaktır. Alan araştırmaları ve görüşmeler, her iki bölgenin seramik üretimindeki kültürel ve teknik çeşitlilik konusunda derin bir anlayış sağlamıştır. Ayrıca, seramik sanatının sadece bir zanaat değil, kültürler arası köprüler kurarak toplumların etkileşimini yansıttığını göstermiştir. Sonuç olarak, bu çalışma, Troyan ve Kınık bölgelerindeki seramik üretiminin kültürel mirasın korunmasındaki hayati rolünü ve bu sanatın sürdürülebilirliği için stratejiler geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu stratejiler, sanatın evrenselliği ve kültürel çeşitliliğe katkıları ile toplumlar arası diyalogu destekleyen araçlar olarak değerlendirilmektedir.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %55, İkinci Yazar %45.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 28.02.2024 tarih ve 2024/02 sayılı etik kurul izni alınmıştır.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAK KİŞİLER

- KK1: Nina Dimitrova, 40, Üniversite Mezunu, Troyan Müze Müdürü, Görüşme tarihi ve yeri: 16 Şubat 2022 / Troyan, Bulgaristan
- KK2: Ralitsa Yovkova, 43, Üniversite Mezunu, Troyan'da Çömlekçilik Atölyesi İşletiyor, Görüşme tarihi ve yeri: 17 Şubat 2022/ Troyan, Bulgaristan
- KK3: Plamen İliev, -, Lise Mezunu, Troyan'da Radilina Seramik Fabrikası İşletiyor, Görüşme tarihi ve yeri: 17 Şubat 2022/ Troyan, Bulgaristan
- KK4: Selçuk Orhan, -, Kınık Köyünde Çömlekçilik Atölyesi İşletiyor, Görüşme tarihi ve yeri: 19 Aralık 2022/ Kınık Köyü, Bilecik, Türkiye
- KK5: Nikolay Yovkov, 74, Lise Mezunu, Troyan'da Çömlekçilik Atölyesinde Çalışıyor, Görüşme tarihi ve yeri: 16 Şubat 2022/Troyan, Bulgaristan

KAYNAKÇA

- Bakla, Erdiñ. *Kınık Seramikleri Halk Seramik Sanatımızın Son Efsanesi*. İstanbul: Güray Müze Kültür Yayınları-1, 2019.
- Bayazıt, Murat. "*Kınık (Pazaryeri-Bilecik) Çömleklerinin Termal Şok Dirençlerinin Sedimenter Sepiyolit Katkısı İle İyileştirilmesi*" Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2004.
- Haciev, Petir. Troyan'da Çömlekçilik Troyan Şehri ve Çevre Köylerde Yaptığı Çalışmalara Katkı. Sofya: Bulgaristan Bilimler Akademisi Etnografik Enstitüsü, 1954.
- İşcan, Nejat. Kınık'ta Çömlekçilik. Eskişehir: İşcan Yayınları-22, 1998.
- Kubat, Leyla. "Seramik Yüzeyler Üzerinde Akıtma Dekorunun Araştırılması ve Uygulanması" Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Kubat, Şenol. "İlkel Kınık Fırını Uygulaması ve Çağdaş Formların Pişirilmesi" Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.
- Meke Saadet. "Kınık (Bilecik- Pazaryeri) Çömlekçiliğinin Geçmişten Günümüze Teknik Ve Teknolojik Açından Gelişim Süreci" Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, 2019.
- Öney, Gönül ve Zehra Çobanlı, (eds.). *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007.
- Troyan Ulusal El Sanatları ve Uygulamalı Sanatlar Müzesi. Müze Katalog. Troyan: Troyan Ulusal El Sanatları ve Uygulamalı Sanatlar Müzesi, 2022.